

## Margitházi Beja\*

### *Trauma, reprezentáció, konfliktus*

#### *Hét szöveg, hét dokumentumfilm*

A trauma – eredeti orvosi, pszichológiai jelentéseit részben megőrizve, de ezeken bőven túllépve – kortárs kultúránk kulcsfogalmává lépett elő. Az egyéni élettörténetek szintjén változatlan, és egyre elismertebb jelentősége van a traumák felismerésének, tudatosításának és feldolgozásának, de a kulturális identitás és a történelemtudat kialakulásában is egyre fontosabb szerepe lett az idő, emlékezet, felejtés és figyelem fogalmait kollektív szinten is összekapcsoló trauma-fogalomnak. A trauma potenciálisan egyesíti az esemény, a törés, a rejtettség, a múlt, jelen és jövő, a felfedezés, nyomozás, feltárás és szembesülés, megküzdés fogalmait és folyamatait, ami részben megmagyarázza, hogy ezt a sokjelentésű fogalmat tematizáló humán- és társadalomtudományi diskurzus miért vált szinte áttekinthetetlenül gazdaggá az ezredforduló után.

Ebből a körből a filmek, illetve a filmtudomány sem maradt ki. A *Filmszem* jelen tematikus száma kortárs dokumentumfilmekkel kapcsolatban vizsgálja trauma és reprezentáció néha konfliktusos viszonyát. A szövegek zömmel olyan 2017-2018-ban készült magyar, illetve kelet-európai (illetve egy kínai-amerikai) dokumentumfilmeket vizsgálnak, melyekkel a magyar közönség a 2018-as Verzió Nemzetközi és Emberi Jogi Dokumentumfilm Fesztiválon találkozhatott. A szám szerzői, kivétel nélkül, az ELTE Filmtudomány Tanszék első-, illetve másodéves, filmtudomány mesterszakos hallgatói, akik 2018 őszén a *Film és trauma – Írásgyakorlat* című szemináriumon vettek részt, melyet a Verzió filmfesztivállal való együttműködés tett számunkra rendkívül izgalmassá. A hallgatók rövidebb kritikákat is írhattak a filmekről, találkozhattak és beszélhettek az alkotókkal, és miközben az órákon a trauma- és a dokumentumfilmelmélet alapszövegeivel ismerkedtek, kidolgozhatták egy kritikaibb, több szempontot is átgondoló, hosszabb tanulmány tervét. Az itt olvasható hét szöveg tehát e hét filmmel folytatott, több hónapon átívelő, összetett munkánk végeredménye, és tulajdonképpen azt a folyamatot dokumentálja és önti formába, ahogyan az egyes filmek mélyrétegei kibonthatóvá váltak a téma szakirodalmának jelentősebb szövegei, bevezetett terminusai és kritikai hozzáállása segítségével.

\* Margitházi Beja a *Filmtett* alapító szerkesztője, az *ELTE Filmtudomány Tanszék* adjunktusa, A magyar film társadalomtörténetét vizsgáló kutatócsoport tagja. Kutatási és érdeklődési területei: klasszikus- és kognitív filmelmélet, vizualitáskutatás, traumaelmélet, dokumentumfilm.

A mélyelemzések egyéni, kollektív, kulturális és/vagy történelmi traumák nyomáival, következményeivel küszködő szereplők történeteit követő dokfilmekkel foglalkoznak. Ilyen értelemben külön kérdés volt az adott trauma típusának, jellemzőinek megértése, és ezzel párhuzamosan az adott dokumentumfilm-es reprezentációs mód tudatosítása, a filmkészítő szerepének elemzése, és a trauma-helyzet által aktivált emocionális viszony (sokk, megértés, empátia) esetleges beíródása a filmekbe. A szövegek, tárgyalt filmjeik alapján két nagyobb blokkba rendeződtek: az elsőben a magyar dokumentumfilm fiatal rendezőgenerációjának számos díjat nyert, nagy nyilvánosságot kapó, ugyanakkor nagy népszerűségnek is örvendő, markáns stílusjegyekkel rendelkező darabjai (*Könnyű leckék, Nagy Projekt, Egy nő fogságban*) kerülnek nagyító alá. A második blokk filmjeit – az ukrán *Homes Games*, az egymás párdarabjaiként is értelmezhető szerb *A másik oldal* (*The Other Side of Everything*) és a horváth *Srbenka*, illetve a kínai-amerikai *Szembesítés* (*Complicit*) – traumatizált családi, munkahelyi és nemzeti kapcsolatok fűzik össze.

A trauma mindig temporálisan és érzelmileg is gazdagon rétegzett; ha dokumentumfilmek erednek a traumák nyomába, általában nem csak ezekkel a rétegekkel, hanem a reprezentáció lehetetlenségével, de szükségességével is szembesülniük kell. A filmekről való beszélgetéseinkben és e szövegekben is ezt a konfliktusos viszonyt szerettük volna megragadni. Nem hagyhatom szó nélkül, hogy ez a több fázisban zajló munka nem jöhetett volna létre a Verzió filmfesztivál szervezőinek nyitottsága és a hallgatók kitartó érdeklődése nélkül – külön köszönet érte minden résztvevőnek és közreműködőnek.